

Archeologienota Antwerpen Scheldelaan 800

Resultaten van het archeologisch vooronderzoek

COLOFON

Titel

Archeologienota Antwerpen Scheldelaan 800

Auteurs

Marleen Arckens, Christine Beckers, Jan De Beenhouwer

Plaats en datum

Wijnegem 21 augustus 2019

Fodio Rapport Folio 12

Wettelijk Depot D/2019/13.179/14

Projectcode

2019F273

Uitvoerder

Fodio

Turnhoutsebaan 277

B-2110 Wijnegem

fodio@fodio.be

erkend archeoloog: Fodio OE/ERK/archeoloog/2015/0067

Kaft

Luchtfoto winter 2018 © Geopunt

© Fodio.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens bestand en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of op enige wijze hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze.

Inhoud

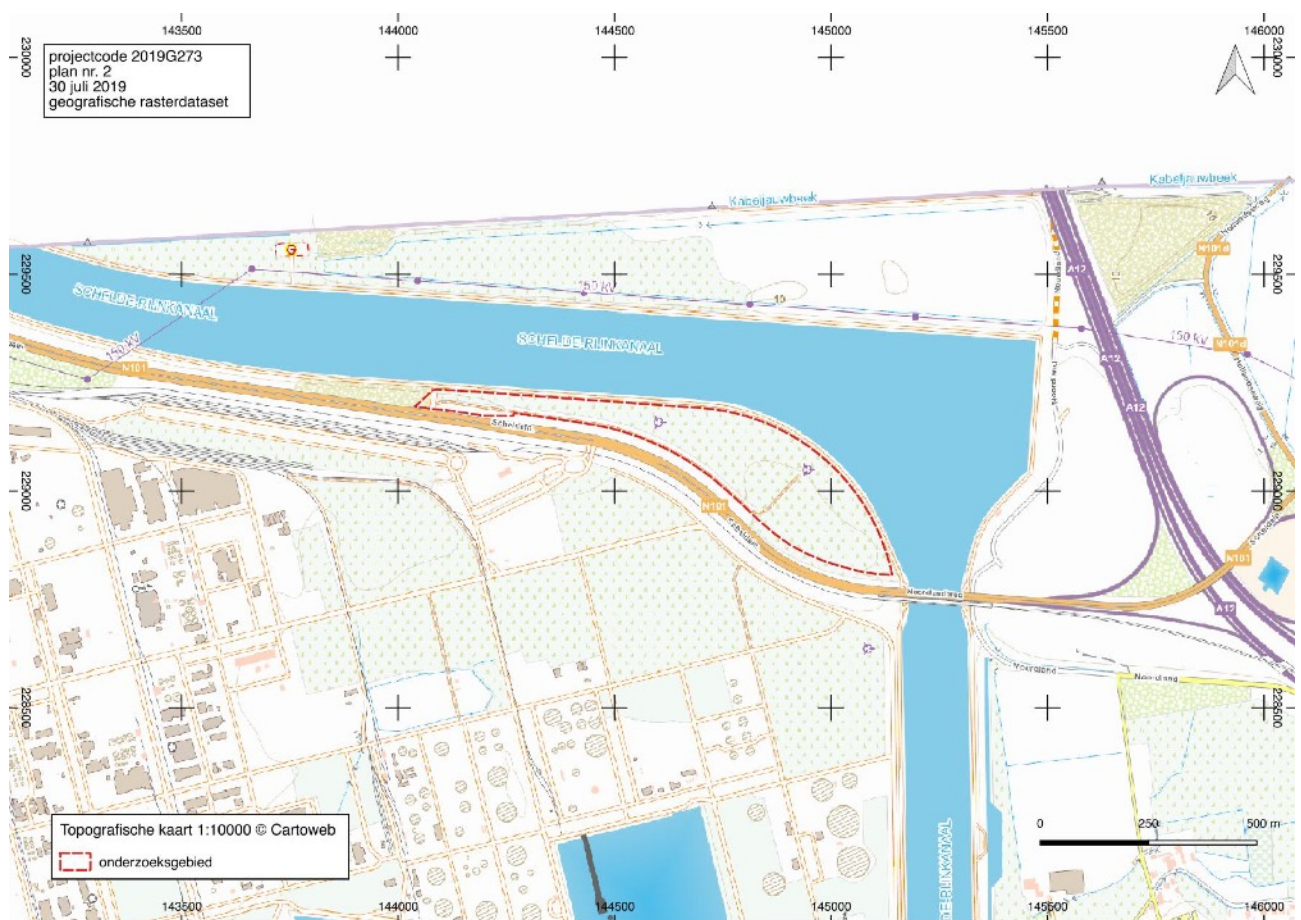
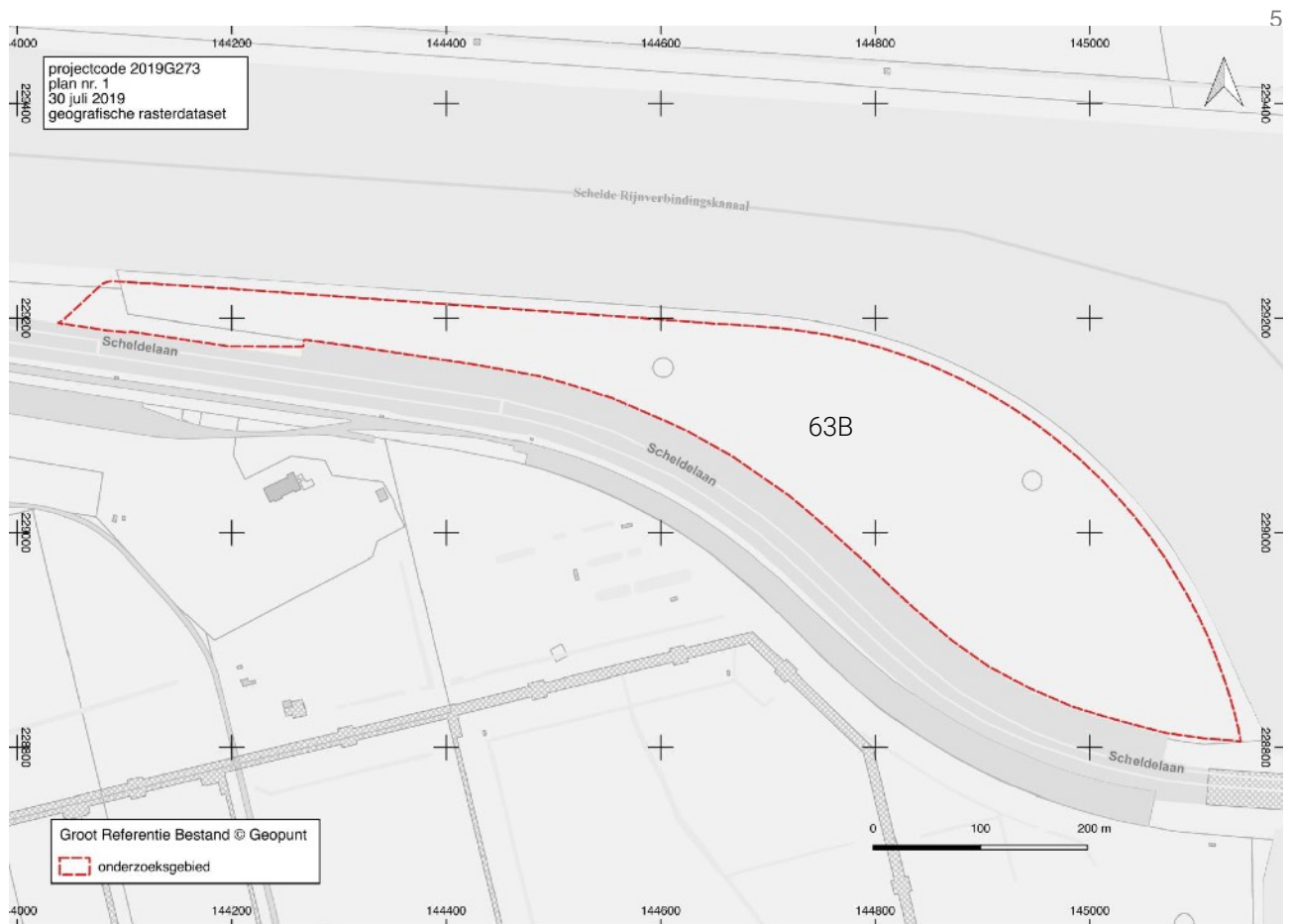
1 De resultaten van het bureauonderzoek	4
1.1 Beschrijvend gedeelte.....	4
1.1.1 Administratieve gegevens.....	4
1.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaatsvindt.....	6
1.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstelling	9
1.1.4 Werkwijze	9
1.2 Assessmentrapport	10
1.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied	10
1.2.2 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	14
1.2.5 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed	15
1.2.6 Samenvatting	15
Bibliografie.....	16
Figurenlijst	17
Archeologische periodes in Vlaanderen.....	18

I De resultaten van het bureauonderzoek

I.1 Beschrijvend gedeelte

I.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode		2019G273
Actoren		Marleen Arckens OE/ERK/Archeoloog/2016/00142 veldwerkleider
Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Antwerpen
	Deelgemeente	Anwerpen
	Site	Scheldelaan 800
Kadastrale gegevens		Antwerpen 20 Afd. Sectie A 63B
Oppervlakte onderzoeksgebied		127967 m2
Oppervlakte bodemingreep		127967m2
Bounding box	punt 1 (W)	x 144029.300 y 229191.312
	punt 2 (O)	x 145139.937 y 228807.463
Kadastraal percelenplan		Fig. 1
Topografische kaart		Fig. 2
Afbakening verstoorde zones		Geen
Begindatum onderzoek		30 juli 2019
Einddatum onderzoek		21 augustus 2019

I.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaatsvindt

Criteria uit het Onroerenderfgoeddecreet die aanleiding geven tot het opmaken van de archeologienota

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden. De wetgeving met betrekking tot archeologie omvat enerzijds het Onroerend Erfgoed-decreet van 12 juli 2013 en anderzijds het Onroerend Erfgoed-besluit van 16 mei 2014, die voor archeologie in werking traden op 1 juni 2016, gewijzigd op 18 juli 2017 en met terugwerkende kracht toepasbaar vanaf 1 juni 2017

Overwegend dat

- een omgevingsvergunning vereist is en er een bodemingreep zal plaatsvinden,
- het onderzoeksgebied niet volledig gelegen is in een zone waar geen archeologie te verwachten valt,
- het onderzoeksgebied niet volledig binnen het gabarit van een bestaande lijninfrastructuur valt,
- het onderzoeksgebied niet geheel of gedeeltelijk in een beschermde archeologische site of vastgestelde archeologische zone ligt,
- het perceelsoppervlak groter is dan 3000 m²,
- de bodemingreep groter is dan 1000 m²
- het onderzoeksgebied volledig buiten woon- of recreatiegebied is gelegen
- de aanvrager niet publiek rechterlijk is
- de bodemingreep groter is dan 5000 m²

dient een archeologienota bij de aanvraag tot omgevingsvergunning te worden gevoegd.

Bestaande Toestand

Het onderzoeksgebied met een oppervlakte van 128 446 m² situeert zich in Antwerpen aan de linkeroever van het Schelde Rijn kanaal, 450 m ten zuiden van de Nederlandse grens. Het is op het gewestplan aangeduid als industriegebied.

Op het terrein staan momenteel twee windmolens, toegankelijk vanuit de Scheldelaan aan de zuidoostelijke en zuidwestelijke hoek van het gebied. Parallel met de zuidelijke grens van het onderzoeksgebied en de Scheldelaan loopt een dienstweg. De rest van het gebied is begroeid met gras.

Fig. 3 Situering van het projectgebied op de orthofotomosaïek middenschallig winter 2018. © Geopunt

Geplande werken en bodemingrepen

Op het onderzoeksgebied is een grote parking voor vrachtwagens met weegbrug en bijhorende faciliteiten gepland. De twee bestaande windmolens blijven behouden.

Over een oppervlakte van 37.700 m² wordt een asfaltverharding aangebracht. De maximale verstoring hiervoor bedraagt 0,5 m -mV. In de noordwestelijke hoek wordt een riolering voorzien op een diepte van 2 m -mV. De breedte van de sleuf voor de riolering bedraagt 2m. De oppervlakte waarbinnen wordt gegraven bedraagt ca. 50 m². De riolering parallel met de zuidelijke grens van het onderzoeksgebied heeft een graafdiepte van 3 m -mV. De graafoppervlakte bedraagt ca. 525 m².

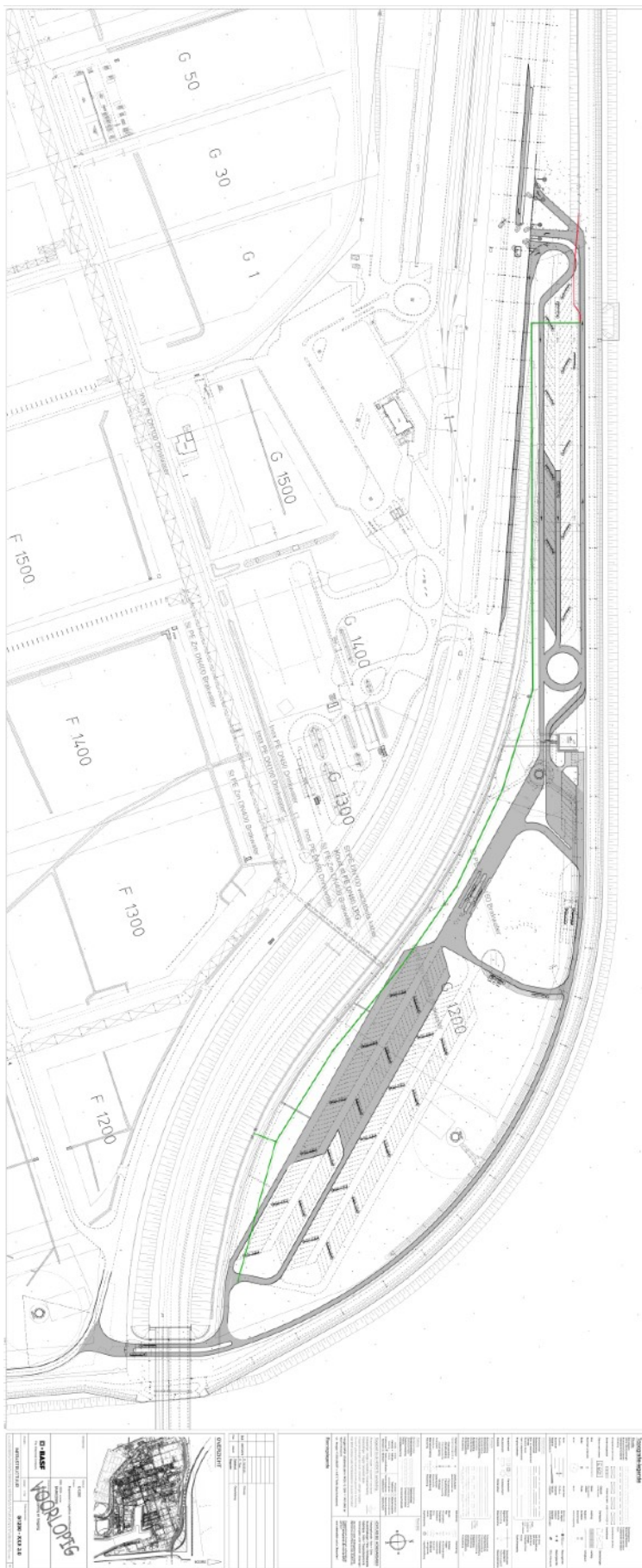

Fig. 4 Inplantingsplan geplande toestand. © HenriDe 9 juli 2019

1.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstelling

Het bureauonderzoek heeft tot doel het projectgebied archeologisch te evalueren op basis van bestaande bronnen en de impact van de geplande werken op eventueel aanwezig archeologisch erfgoed te bepalen. Dit houdt in dat er informatie wordt verzameld over de mogelijke aanwezigheid of afwezigheid van archeologisch erfgoed binnen het projectgebied. De kenmerken, de relatie met het omringend landschap, de bewaringstoestand en de waarde van eventueel aanwezig archeologisch erfgoed worden ingeschat. Ook de manier waarop de geplande bodemingrepen worden uitgevoerd maakt deel uit van de evaluatie.

Het bureauonderzoek formuleert een antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?
- hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?
- wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

1.1.4 Werkwijze

Uit de gegevens verstrekt door de opdrachtgever bleek dat een archeologienota met beperkte samenstelling kon worden opgemaakt. De opdrachtgever leverde een inplantingsplan van de geplande nieuwe toestand.

Het onderzoeksgebied is niet opgenomen in een vastgestelde of afgebakende archeologische zone en behoort ook niet tot de gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.¹ In de Centrale Archeologische Inventaris² zijn er binnen het onderzoeksgebied geen vindplaatsen opgenomen.

Om een beeld te schetsen van het fysisch geografisch kader werd een beroep gedaan op de topografische kaart van België in digitale versie³, de bodemkaart volgens Belgische classificatie⁴, het kadastraal percelenplan⁵ en de luchtfoto's en het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II beschikbaar via Geopunt.⁶ Via Cartesius werden de historische topografische kaart van 1873 en 1981 en de luchtfoto van 1979-1990, 2008-2011 geraadpleegd.

Alle gebruikte rasterdatasets werden opgehaald via Web Map Service of als tiff/jpeg/pdf beschikbaar via de geoloketten van de Federale en Vlaamse overheden. De verwerking van de gegevens en aanmaak van de kaarten voor de archeologienota gebeurde met QGIS 3.6 Noosa.

Het historisch grondgebruik werd vergeleken met de huidige toestand, om de impact van de geplande werken te kunnen inschatten.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be/#zoom=21&lat=6684412.318310355&lon=475715.0328497689>

² De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen. De aan- of afwezigheid van archeologische sporen dient met verder archeologisch onderzoek vastgesteld te worden; <https://cai.onroenderfgoed.be> (geraadpleegd 30 juli 2019)

³ webservice cartoweb.be van het NGI.

⁴ <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

⁵ http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nL_BE.

⁶ <http://www.geopunt.be>.

I.2 Assessmentrapport

I.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied

Geografische en topografische situering

Het onderzoeksgebied ligt in de gemeente Antwerpen, in het district Berendrecht-Zandvliet-Lillo, in het uiterste noorden van de haven van Antwerpen, ongeveer 1,2 km ten noordwesten van het centrum van Zandvliet. Het grenst aan de linkeroever van het Schelde-Rijnkanaal. Het is terug te vinden op de topografische kaart 1:10.000 kaartblad 7/2Z.

Geografisch en geomorfologisch behoort het onderzoeksgebied tot de Scheldepolders ten westen van Zandvliet en ten oosten van de Schelde. Dit was een laaggelegen en vlak gebied met een hoogte tussen 2 en 5 m TAW. Vele polders zijn de voorbije 80 jaar verdwenen ten gevolge van de uitbreiding van de haven van Antwerpen.⁷

De hoogtelijnen op de topografische kaart van 1873 geven aan dat het onderzoeksgebied voorafgaand aan de havenuitbreiding tussen 2 en 3 m TAW was gelegen. De topografische kaart van 1981 en de luchtfoto van 1979-1990 maken duidelijk dat de omgeving ingrijpend veranderde in het derde kwart van de 20ste eeuw. Het polderlandschap werd omwille van de continue uitbreiding van de haven van Antwerpen opgehoogd tot 7 à 8 m TAW. Vooral op de rechteroever van de Schelde is dit het geval, van aan het Kanaaldok B3 in het noorden, waar het onderzoeksgebied is gelegen, tot het vormingscentrum Antwerpen-Noord in het zuiden. Enkel de verschillende dorpskernen zijn niet opgehoogd.⁸ Tot 2008 lag het onderzoeksgebied braak. Op de luchtfoto van 2008 is de huidige situatie te zien. De twee windmolens zijn op het terrein gebouwd.

Uit de gegevens beschikbaar via het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen blijkt dat door de aanleg van een kunstmatig reliëf voor de industrieterreinen de hoogte van het onderzoeksgebied in het westen 8,2 m TAW, centraal 6,6 m TAW en in het oosten 7,9 m TAW bedraagt.

⁷ Jacobs et al. 2010.

⁸ Bogemans 1997.

Fig. 5 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart 1873. © Cartesius

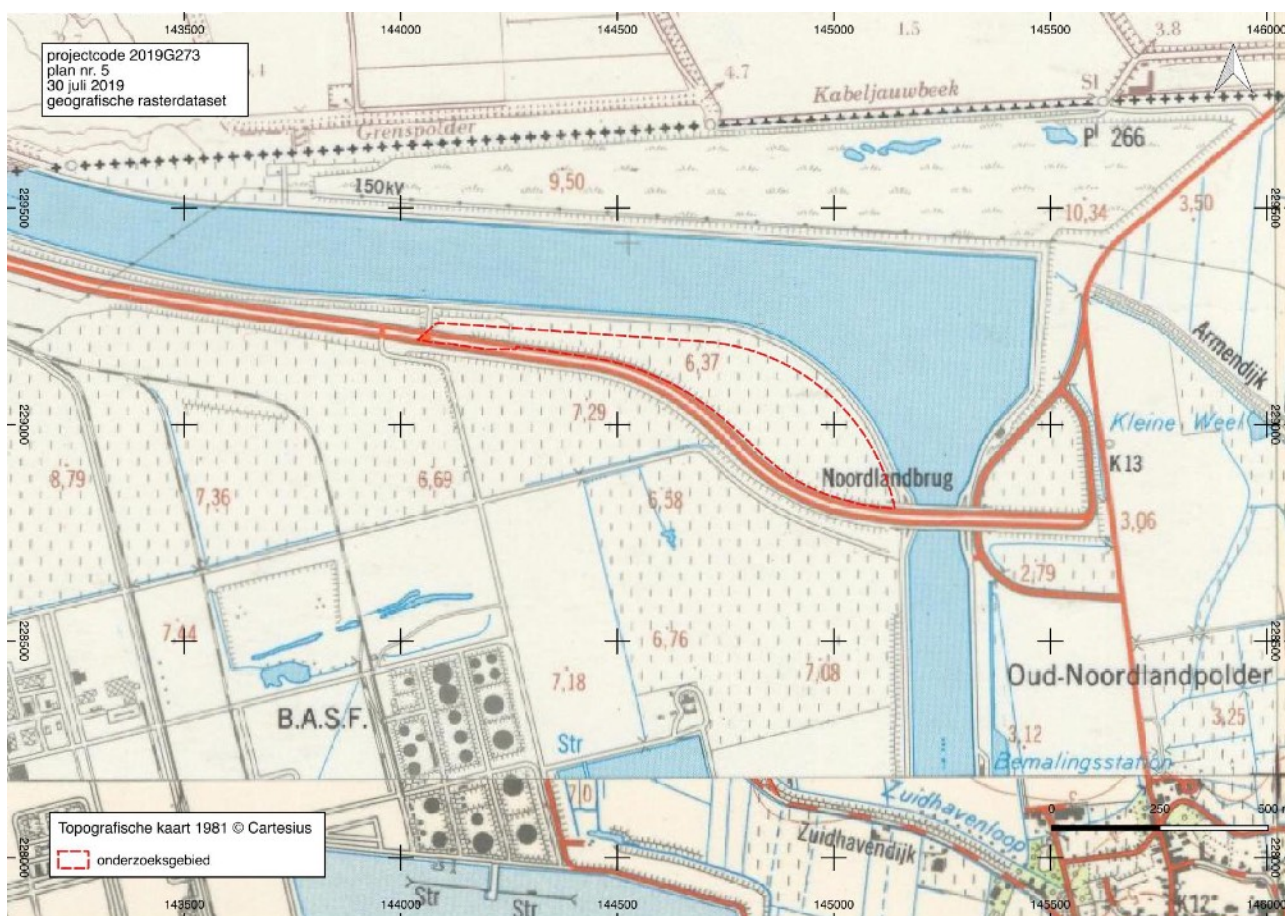

Fig. 6 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart 1981. © Cartesius

Fig. 7 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1979-1990. © Geopunt

Fig. 8 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek middenschallig winter 2008-2011. © Geopunt

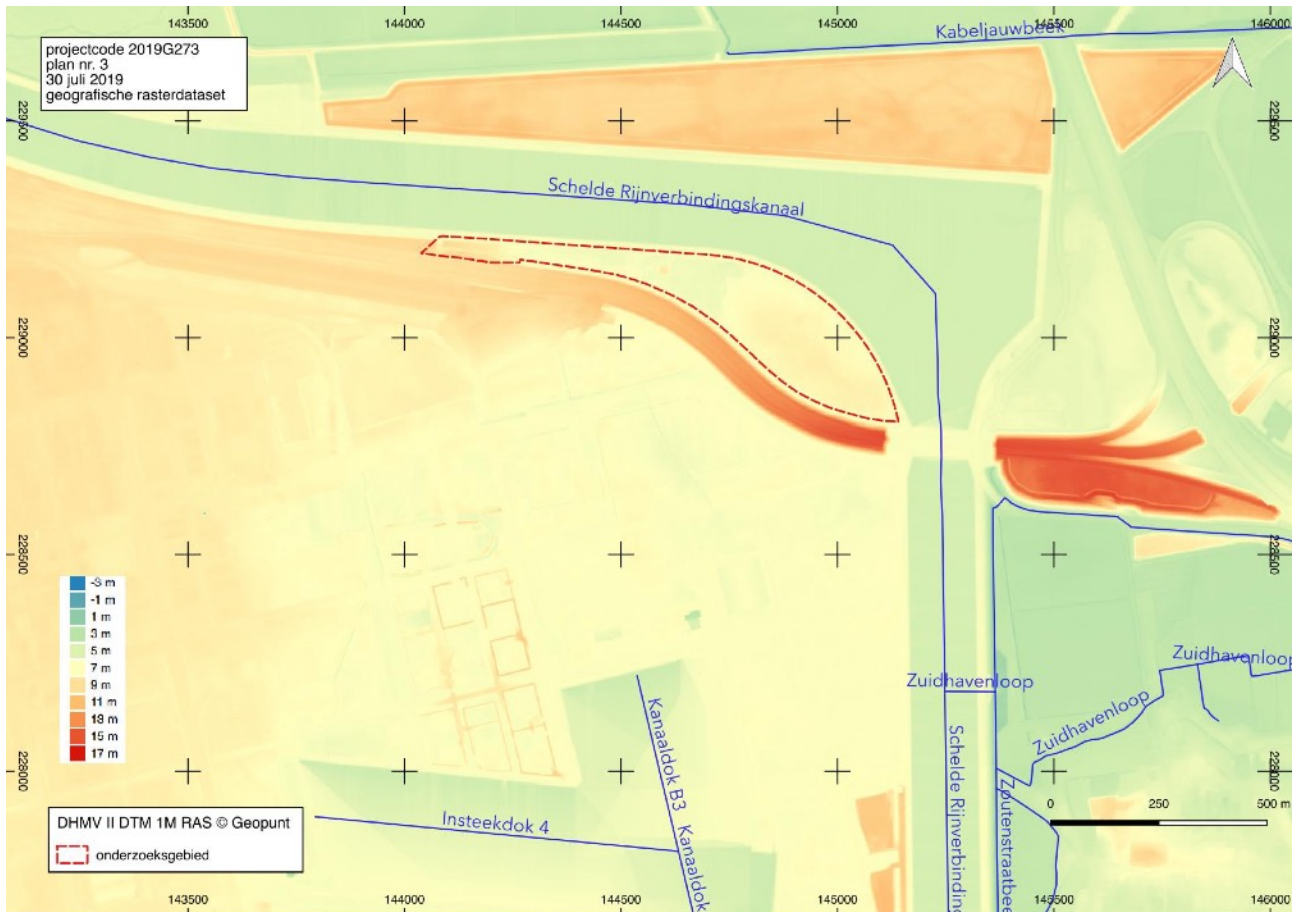

Fig. 9 Situering van het onderzoeksgebied op het digitaal hoogtemodel met in overlay de waterlopen zoals opgenomen in de Vlaamse Hydrografische Atlas 2019. © Geopunt

1.2.2 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?

Het onderzoeksgebied bevond zich tot het derde kwart van de 20ste eeuw in de Scheldepolders ten westen van Zandvliet en ten oosten van de Schelde. Dit was een laaggelegen en vlak gebied met een hoogte tussen 0,8 en 3 m TAW. Door de uitbreiding van de haven van Antwerpen in noordelijke richting is dit landschap echter zo goed als verdwenen. Het onderzoeksgebied werd opgehoogd tot tussen 6,6 m TAW en 8,2 m TAW. De hoogtelijnen op de topografische kaart van 1873 geven aan dat de oorspronkelijke hoogte van de polders ter hoogte van het onderzoeksgebied tussen 2 en 3 m TAW lag. De oorspronkelijke bodem, en dus ook het archeologisch niveau, bevinden zich tussen 3,3 en 6,2 m onder het huidige maaiveld.

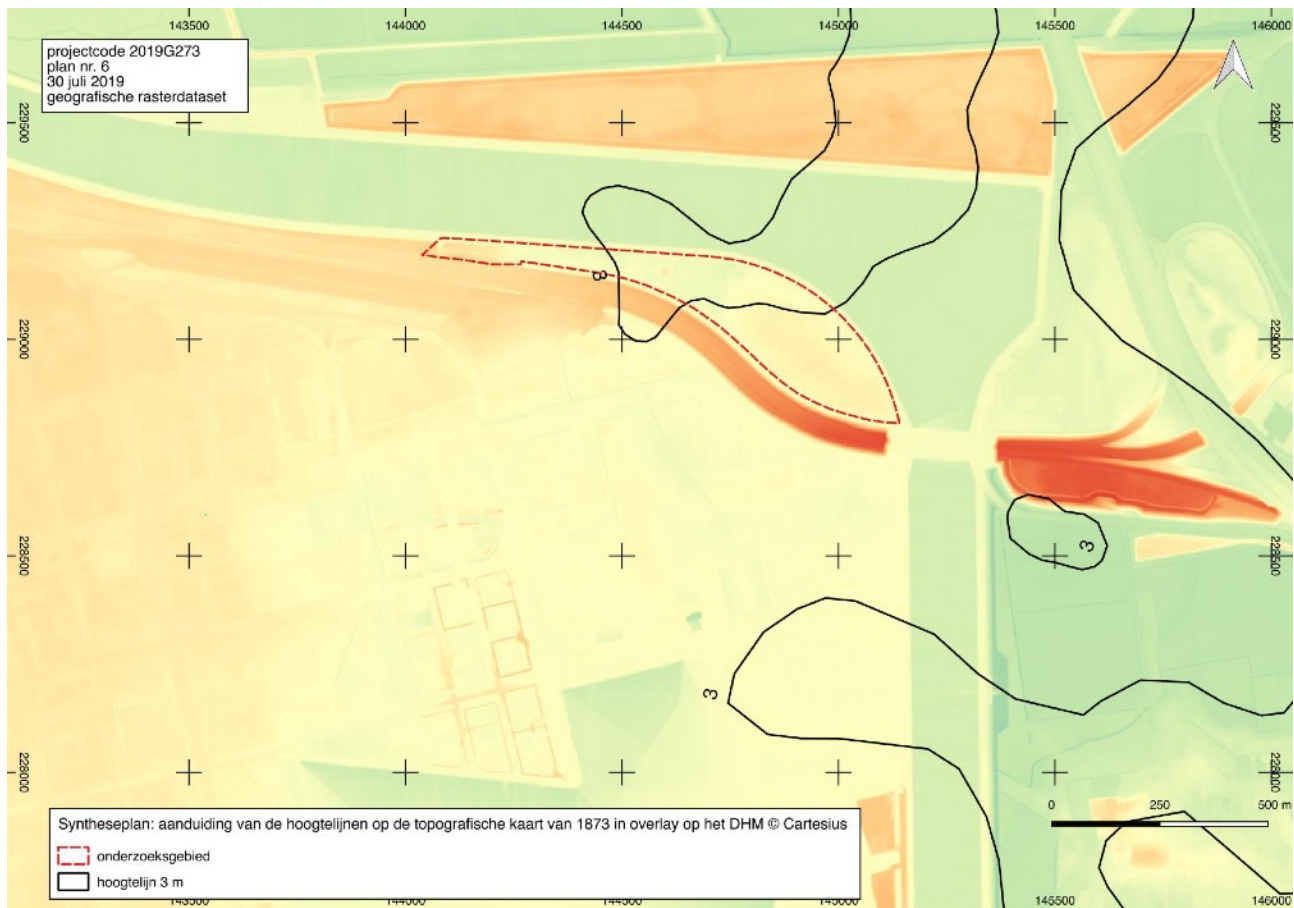

Fig. 10 Syntheseplan: aanduiding van de hoogtelijnen op de topografische kaart van 1873 in overlay op het DHM VII © Cartesius & Geopunt

Hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?

Het oorspronkelijk polderlandschap werd ter hoogte van het onderzoeksgebied vanaf de jaren 1970 opgehoogd van tussen 2 en 3 m TAW naar tussen 6,6 en 8,2 m TAW. Het werd in gebruik genomen door industrie gevestigd in de haven. Het onderzoeksgebied vertoont geen natuurlijk reliëf meer.

Wat is de impact van de geplande werken ?

Op het plangebied zal een grote parking voor vrachtwagens met weegbrug en bijhorende faciliteiten worden gebouwd. De twee bestaande windmolens blijven behouden.

Over een oppervlakte van 37.700 m² wordt een asfaltverharding aangebracht. De maximale verstoring hiervoor bedraagt 0,5 m -mV. In de noordwestelijke hoek wordt een riolering voorzien in een sleuf met een breedte van 2 m op een diepte van 2 m -mV. Voor de aanleg van de rioleringssleuf parallel met de zuidelijke grens van het onderzoeksgebied wordt over een lengte van 1050 m tot 3 m -mV gegraven.

De geplande bodemingrepen vinden plaats in de opgespoten grond en bereiken het oorspronkelijk loopvlak en een mogelijk in de oorspronkelijke bodem bewaard archeologisch niveau niet.

I.2.5 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed

De confrontatie tussen de toekomstige werken en de beschikbare landschappelijke gegevens toont aan dat de geplande bodemingrepen zullen plaats vinden in de opgespoten grond en het oorspronkelijk loopvlak en een mogelijk in de oorspronkelijke bodem bewaard archeologisch niveau niet zullen bereiken.

I.2.6 Samenvatting

Op het plangebied zal een grote parking voor vrachtwagens met weegbrug en bijhorende faciliteiten worden gebouwd. De twee bestaande windmolens blijven behouden.

Over een oppervlakte van 37.700 m² wordt een asfaltverharding aangebracht. De maximale verstoring hiervoor bedraagt 0,5 m -mV. In de noordwestelijke hoek wordt een riolering voorzien op een diepte van 2 m - mV. Voor de aanleg van de riolering parallel met de zuidelijke grens van het onderzoeksgebied wordt tot 3 m - mV gegraven.

De confrontatie tussen de toekomstige werken en de beschikbare landschappelijke gegevens toont aan dat de geplande bodemingrepen zullen plaats vinden in de opgespoten grond en het oorspronkelijk loopvlak en een mogelijk in de oorspronkelijke bodem bewaard archeologisch niveau op een diepte tussen 3,3 en 6,2 m onder het huidig maaiveld niet zullen bereiken. Archeologisch erfgoed dat eventueel bewaard bleef in de oorspronkelijke bodem wordt door de geplande werken niet bedreigd. Er wordt geen verder archeologisch onderzoek aanbevolen.

Bibliografie

Uitgegeven bronnen

Jacobs P., Polfliet T., De Ceukelaire M. & Moerkerke G. 2010. Toelichting bij de geologische kaart van België. Kaartblad 1-7 Essen - Kapellen. Brussel: Belgische Geologische Dienst.

Bogemans F. 1997. Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart, kaartblad 1-7 Essen-Kapellen. Brussel.

Digitale bronnen

Agiv. Agentschap voor Geografische informatie Vlaanderen

<https://www.agiv.be>

Cartesius

<http://www.cartesius.be>

Cartoweb

www.cartoweb.be, www.ngi.be

Centraal Archeologische Inventaris

cai.erfgoed.net en <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/>

Databank Ondergrond Vlaanderen

<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

Geoportaal

<https://geo.onroenderfgoed.be>

Geopunt Vlaanderen

<http://www.geopunt.be/kaart>

Inventaris Onroerend Erfgoed

<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Figurenlijst

- Fig. 1 Situering van het projectgebied op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt
- Fig. 2 Situering van het projectgebied op de topografische kaart 1:10.000. © Cartoweb
- Fig. 3 Situering van het projectgebied op de orthofotomozaïek middenschallig winter 2018. © Geopunt
- Fig. 4 Inplantingsplan geplande toestand. © HenriDe 9 juli 2019
- Fig. 5 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart 1873 © Cartesius
- Fig. 6 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart 1981 © Cartesius
- Fig. 7 Het onderzoeksgebied op de luchtfoto van 1979-1990 © Geopunt
- Fig. 8 Het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek middenschallig winter 2008-2011. © Geopunt
- Fig. 9 Situering van het onderzoeksgebied op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II DTM RAS 1 m © Geopunt
- Fig. 10 Synthesepan: aanduiding van de hoogtelijnen op de topografische kaart van 1873 in overlay op het digitaal hoogtemodel © Geopunt & Cartesius

Archeologische periodes in Vlaanderen

Periode			Datering
steentijd	paleolithicum	vroeg (oud)	tot 300.000 BP
		midden	300.000 - 35.000 BP
		laat (jong)	35.000 - 14.000 BP
		finaal	vanaf 14.000 BP
	mesolithicum	vroeg	vanaf 9500 v. Chr.
		midden	8 ^{ste} millennium v. Chr.
		laat	7 ^{de} en 6 ^{de} millennium v. Chr.
		finaal	5 ^{de} millenium v. Chr.
	neolithicum	vroeg	5300 - 4400 v. Chr.
		midden	4400 - 3700 v. Chr.
		laat	3700 - 3000 v. Chr.
		finaal	3000 - 2000 v. Chr.
metaaltijden	brons tijd	vroeg	2000 - 1800 v. Chr.
		midden	1800 - 1100 v. Chr.
		laat	1100 - 800 v. Chr.
	ijzertijd	vroeg	800 - 500 v. Chr.
		midden	500 - 250 v. Chr.
		laat	na 250 v. Chr.
Romeinse tijd		vroeg	1 ^{ste} eeuw
		midden	2 ^{de} en 3 ^{de} eeuw
		laat	4 ^{de} eeuw
middeleeuwen		vroeg	5 ^{de} tot 9 ^{de} eeuw
		volle	10 ^{de} tot 12 ^{de} eeuw
		laat	13 ^{de} tot 15 ^{de} eeuw
nieuwe tijd			16 ^{de} tot 18 ^{de} eeuw
nieuwste tijd			19 ^{de} en 20 ^{ste} eeuw

Dit chronologisch kader is bedoeld ter oriëntatie. Er werd gekozen voor algemene tijdvakken om niet de indruk te wekken dat culturen in kalenderjaren kunnen worden gevat. De jaren voor 10.000 BP zijn uitgedrukt in 'jaren geleden' of jaren BP (before present = 1950). De jaren na 10.000 BP zijn uitgedrukt in jaren voor of na Chr.